

بررسی ازدواج سفید در حقوق موضوعه ایران

عاطفه حسن زاده^۱

محمدجواد حسن زاده^۲

۱. کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، سطح ۲ حوزه علمیه، استاد بیت الهدی (وابسته به جامعه المصطفی).

۲. دانشجوی دکتری روانشناسی، دانشجو حقوق، استاد دانشگاه پیام نور شازند، ایران.

چکیده

نکاح، مهمترین قراردادی است که یک شخص در دوران عمر خود آن را منعقد می کند. انعقاد این قرارداد به دلیل ویژگی شخصی زن و همچنین نقشی که او در عقد نکاح و زندگی مشترک و خانواده ایفا می کند؛ مهمتر است. امروزه در غرب رایج است که زن و مردی بدون ازدواج، همچون زن و شوهر با یکدیگر زندگی می کنند. اگرچه این پدیده از مختصات جوامع غربی است، ولی گاه به نحوی جوانان کشور ما نیز مورد ابتلا واقع می شوند. در این میان برخی ازدواج سفید را همان ازدواج معاطاتی می دانند. نکاح معاطاتی در فقه و حقوق در معانی مختلفی آمده است. یکی از معنای رایج آن عدم اجرای صیغه ایجاب و قبول است. نکاح معاطاتی آن است که با قصد انشاء زوجیت شرعی، به واسطه فعلی که عرفاً دلالت بر نکاح کند، انشاء عقد شود. ازدواج سفید و نکاح معاطاتی در برخی موارد با زنا و روابط نامشروع مساوی است. به دلیل آن که در زنا مقاربت بدون قصد انشا و زوجیت شرعی است. ازدواج سفید نوعی از ازدواج است که در نهادهای دولتی مربوطه یا سازمان های مربوطه به ثبت نمی رسد. مسئله مهم در این ازدواج جرایم ارتكابی بارداری های ناخواسته، فرزند نامشروع، سقط جنین و... است. با توجه به دلایل فقهی و حقوقی باید قائل به بطلان این ازدواج بود. این پژوهش به صورت مطالعه کتابخانه ای و به روش توصیفی-تحلیلی قصد آن دارد که ازدواج سفید را از منظر حقوق موضوعه ایران مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: نکاح، زندگی مشترک، زنا، ایجاب و قبول، ازدواج، ازدواج سفید، حقوق موضوعه

مقدمه

ازدواج پدیده ای است که از دیرباز و از زمان پیدایش انسان بوده و تا امروز نیز ادامه داشته است. نکاح، یکی از عقود است که در زندگی شخصی و اجتماعی هر شخصی، خصوصاً زنان، دارای نقش فوق العاده است؛ زیرا از لحاظ منافع شخصی، نکاح موفق تأمین کننده سلامتی و نشاط روحی زن است. امروزه پدیده ای نوظهور در امر ازدواج در حال افزایش است. ازدواج سفید، یکی از این پدیده های دردناک و خطرناک است. منظور از «ازدواج سفید» زندگی مشترک زن و مرد بدون ازدواج رسمی است. یعنی به گونه ای که زن و مرد بدون اینکه خطبه عقد یا صیغه بینشان جاری شود، برای زندگی زیر یک سقف می روند. معمولاً این اتفاق با آگاهی پدر و مادرها و خانواده هر دو طرف صورت می گیرد و آن دو مانند یک زن و شوهر با هم زندگی می کنند نه همخانه، دوستانه و... به علت اینکه جامعه ایران یک جامعه ایرانی-اسلامی است و چنین پدیده هایی در آن به هیچ عنوان تعریف نشده به صورت مخفیانه انجام می شود. به همین منظور نیز آماری درخصوص تعداد این نوع ازدواج ها در دست نیست

ششمین کنفرانس بین‌المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق

۳۰ خرداد ۱۴۰۱ - تهران

مشخصه های ازدواج سفید، زندگی مشترک بدون انشاء صیغه عقد که طرفین با توافق زندگی خود را شروع کرده‌اند، اما زوجیت آن‌ها به‌طور شرعی و قانونی ثبت نمی‌شود، توصیف و بیان شد برای این‌که بدانیم چنین ازدواجی در اسلام پذیرفته است یا خیر، باید بررسی کنیم که آیا فقها امامیه ازدواج بدون خواندن صیغه لفظی عقد را قبول کرده‌اند یا ایجاب و قبول لفظی از طرف زن و مرد الزامی است؟ یکی از ارکان مهم در عقود اسلامی، صیغه یا همان ایجاب و قبول لفظی است که با بیان آن میان طرفین، عقد انشاء می‌شود، اما گاهی عقد بدون بیان صیغه لفظی انجام می‌شود که فقها از آن به عقد معاطاتی تعبیر می‌کنند. معاطات در لغت به معنی عطا کردن و بخشیدن است (جوهری ذیل ماده)؛ به‌طور مثال خریدوفروش‌های رایج، در واقع بیع معاطاتی نامیده می‌شود که هر یک از فروشنده و خریدار با قصد مبادله، با پرداخت پول و گرفتن کالا، معامله را انجام می‌دهند، بدون این‌که نیاز باشد طرفین الفاظ ایجاب و قبول لفظی را بیان کنند. در تعریف نکاح معاطاتی آمده است: آن ازدواجی است که با قصد انشاء زوجیت شرعی، به واسطه فعلی که عرفاً دلالت بر نکاح کند، انشاء عقد صورت می‌گیرد (کاتوزیان ۳۸۷: ۱۴۱).

در حقیقت در نکاح معاطاتی زن و شوهر علقه زوجیت را به‌جای لفظ با یک فعل ابراز می‌کنند؛ زیرا رضایت باطنی بر ازدواج، ایجاد زوجیت نمی‌کند. اکثر فقهای امامیه معاطات را در غالب عقود و معاملات صحیح می‌دانند، اما درباره عقد ازدواج، معاطات را باطل دانسته و بر لزوم لفظی بودن ایجاب و قبول تأکید کرده‌اند. امام خمینی (ره) معتقدند «نکاح بر دو قسم دایم و منقطع است و هرکدام محتاج عقدی است که دارای ایجاب و قبول لفظی است که بر انشای معنای مقصود و انشای رضایت به‌نحوی که در نزد اهل محاوره معتبر است، دلالت نمایند. مجرد رضایت قلبی طرفین و معاطاتی که در غالب معاملات جریان دارد و نوشتن آن یا به‌غیر از شخص لال، اشاره‌ای که این معنا را برساند، هیچ‌یک کفایت نمی‌کند» (شهید ثانی، ۱۳۸۳: ۲۳).

شیخ انصاری در کتابی در باب نکاح، یادآور می‌شود که فقها بر اعتبار اصل صیغه در عقد نکاح اجماع کرده‌اند و در ادامه می‌فرماید: «همانا فروج با اباحه و معاطات حلال نمی‌شود و فرق نکاح و سلاح (زنا یا تزویج غیر صحیح و تزویج به غیر کتاب و سنت) نیز در این صیغه لفظی است؛ زیرا در زنا نیز غالباً تراضی میان طرفین وجود دارد»

آیت‌الله خویی در نقد سخن شیخ می‌نویسد: «بیان این مطلب از شیخ انصاری عجیب به نظر می‌رسد؛ زیرا تفاوت میان نکاح و سلاح در لفظ نیست؛ زیرا گاهی با لفظ، رابطه دو جنس مخالف سلاح است و گاهی بدون لفظ، رابطه آن دو نکاح است (هم‌چون نکاح شخص لال که با اشاره است). از نظر ایشان تفاوت میان نکاح و سلاح در یک امر اعتباری است، یعنی نکاح امری اعتباری است که در آن مرد، زن را زوجه اعتبار می‌کند و در مقابل، زن نیز مرد را زوج اعتبار می‌کند، اما زنا دخولی است بدون اعتبار زوجیت میان طرفین. هم‌چنین سخن شیخ تنها در فعل خاص (موقعه) صدق می‌کند و بر سایر تماس‌ها زنا صدق نمی‌کند» (موسوی خویی: ۳۷۴: ۲، ۱۹۲).

در ادامه و در رابطه با پیشینه موضوع گفتنی است که چند تحقیق در این مورد انجام گرفته که در زیر به آنها اشاره می‌شود: مقاله زوج‌هایی بدون ازدواج توسط محسن اراکی در سال ۱۳۸۶ در مجله فقه و اصول به شماره ۴۳ به چاپ رسید. وی بیان نمود که، در اکثر کشورهای غربی مثل سوئد و آلمان شرقی، زندگی مشترک قبل از ازدواج همراه با رابطه جنسی، به صورت یک هنجار درآمده است. در بریتانیای امروز به نظر می‌رسد این نوع زندگی مشترک، بیشتر یک مرحله آزمایشی قبل از ازدواج است. یک بررسی در سوئد درباره افراد ازدواج نکرده که با هم زندگی می‌کردند و در سال ۱۹۷۱ دارای فرزند شده بودند نشان داد که اکثریت آنها در سال ۱۹۷۵، زمانی که کودکان به سن چهار سالگی رسیده بود هنوز با هم زندگی می‌کردند. در این سال تنها ۴۳ درصد این زوج‌ها ازدواج کرده بودند. در بریتانیا تا این اواخر زندگی مشترک بدون ازدواج به‌طور کلی تا حدی رسوایی آور بود. اما در طی دهه ۱۹۷۰ تعداد مردان و زنان ازدواج نکرده که خانه مشترکی تشکیل داده بودند تقریباً ۳۰۰ درصد افزایش یافت. جالب

اینجاست که در بعضی کشورها مثل بریتانیا قانون، حقوق افرادی را که با هم زندگی می‌کنند، همانند حقوق زوجهای متأهل به رسمیت می‌شناسد و افراد می‌توانند چنانچه رابطه شان گسیخته شود، برای تعیین تکلیف اموال و دارایی به دادگاه دادخواست بدهند.

پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان بررسی نکاح معاطاتی در حقوق ایران و اسلام توسط الهام ربیع پور در سال ۱۳۹۱ در دانشگاه پیام نور مرکز تهران دفاع گردید. در این پژوهش عنوان کرد که، یکی از مسایل پیرامون بحث نکاح که در این رساله مورد بررسی قرار گرفته، صیغه عقد است که به وسیله ایجاب و قبول و با الفاظ مخصوص انجام می‌گیرد. حال سوال این است که چه لزومی دارد، صیغه عقد در نکاح جاری شود؟ آیا امکان آن وجود دارد که ازدواج بدون ایجاب و قبول لفظی، با در نظر گرفتن رضایت باطنی طرفین و به صورت معاطاتی شکل گیرد؟ یعنی آیا زن و مرد می‌توانند بدون انشا ایجاب و قبول لفظی، علقه زوجیت را به وسیله فعل مثل ایماء، اشاره یا تمکین زوجه ایجاد کنند؟ برخی بنا به دلایلی، مانند کلیت آیات مربوط به عقود و برخی روایات و همچنین با توجه به صحت معاطات در معاملات معتقد به صحت نکاح معاطاتی شده‌اند. اما از نظر مشهور فقهای شیعه و سنی ایجاب و قبول در عقد نکاح باید لفظی باشد. مهمترین دلیل بر بطلان نکاح معاطاتی، اجماع و لزوم رعایت جنبه احتیاط می‌باشد و دلایلی نیز از آیات و روایات و سیره و سنت بر آن اقامه شده است که دلالت برخی از آنان خالی از اشکال نیست. قانون مدنی نیز در ماده ۱۰۶۲ به تبعیت از فقهای شیعه، لفظی بودن ایجاب و قبول را پذیرفته است، ولی برای ایجاب و قبول صیغه خاص و یا لغت و لفظ ویژه ای ملحوظ ندانسته و هر لغت(زبان) و هر نوع صیغه ای که دلالت صریح بر قصد ازدواج داشته باشد کافی دانسته است.

3

پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان بررسی فقهی حقوقی نکاح معاطاتی توسط فاطمه توشه روز در سال ۱۳۸۸ در دانشگاه قم دفاع شد. و بییان کرد که، امروزه جهت انعقاد عقود از طرق متفاوتی بهره گرفته می‌شود، به عبارتی این نظریه در کلیه جوامع امروزی پذیرفته شده است که الفاظ جهت انشا عقد طریقی هستند و موضوعیت ندارند. نظریه معاطات با مضمون صحت انشا عقود با ایجاب و قبول فعلی در فقه و حقوق ایران نیز به عنوان نظریه عمومی، مورد پذیرش قرار گرفته است، اما در مورد عقد نکاح به دلیل اهمیت خاص آن ادعای انصراف شده است که جای تامل دارد.

مقاله نکاح معاطاتی و تفاوت آن با زنا توسط مهدی سلیمی در پژوهشنامه حقوق اسلامی در سال ۱۳۹۲ به چاپ رسید. وی عنوان نمود که، نکاح معاطاتی آن است که با قصد انشاء زوجیت شرعی، به واسطه فعلی که عرفاً دلالت بر نکاح کند، انشاء عقد شود؛ درحالی که زنا، مقاربت بدون قصد انشاء زوجیت شرعی است. مشهور فقیهان با اینکه برای لفظ طریقی قائل هستند، نکاح معاطاتی را به دلیل اجماع باطل دانسته و گاهی آن را مساوی با زنا دانسته‌اند. به نظر می‌رسد که عمده دلیل ایشان به موجود نبودن مصداق فعلی عرفی صریح در قصد انشاء نکاح برمی‌گردد و دو دلیل اجماع و احتیاط که بیشتر فقیهان با تمسک به آنها لفظ را در عقد نکاح لازم می‌شمارند، صرفاً به سبب صراحت لفظ در اعلام اراده است. دستاورد این پژوهش توصیفی-تحلیلی این است که نکاح معاطاتی مشروع است و ادله صحت نکاح نیز شامل آن می‌شود. البته، مصادیق قابل پذیرش برای عرف باید جستجو شود.

مقاله ازدواج سفید و رابطه نامشروع توسط مسعود آذربایجانی به سال ۱۳۸۹ در مجله تحقیقات حقوقی آزد به شماره ۸ به چاپ رسید. بیان شد که، در این نوع ازدواج که موسوم به ازدواج سفید شده است، دختر و پسر بدون هیچ گونه رابطه شرعی و قانونی زیر یک سقف با هم زندگی می‌کنند که ممکن است با هم روابط عاطفی جنسی داشته باشند و مدتی هم با هم به سر بیاورند و بعد هم اگر علاقه مند نبودند از هم جدا شوند. این پدیده ای که به وجود آمده از اهمیت ویژه ای برخوردار است و چند علت مهم دارد که اولین نکته در این علت پدیداری اش آنست که این نیاز جنسی که برای جوان ها یک نیاز طبیعی است وقتی در بستر ازدواج سالم مشروع و قانونی پاسخ داده نشود طبیعی است که به راه های دیگری کشیده می‌شود و ازدواج سفید یکی از راه های ارضای این

ششمین کنفرانس بین‌المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق

۳۰ خرداد ۱۴۰۱ - تهران

نیاز اساسی انسان است. و به لحاظ عدم عقد و صیغه ازدواج این رابطه از نظر شرعی که مطمئناً خلاف شرع است ولی حتی می‌توان این رابطه را از نظر عقلی بررسی کرد. ازدواج سفید را از لحاظ حقوق کیفری نیز مورد بررسی قرار داده است. در حالی که کلیه پژوهش‌های مذکور بیشتر جنبه حقوقی امر را مدنظر قرار داده‌اند. با این لحاظ می‌توان جنبه نوآوری و مثبت کار خود را در بررسی اختصاصی ازدواج سفید در حقوق کیفری ایران و جرم‌انگاری آن دانست

ماهیت ازدواج سفید

ازدواج نخستین سنگ بنای تشکیل خانواده و بالطبع، جامعه و اجتماع است و میزان اندیشه و تدبیر در آن در میزان پیشرفت یا انحطاط و صعود یا سقوط جامعه تاثیر دارد. ازدواج دارای آثار و نتایج بسیاری است. از جمله: رضای غریزه جنسی، تولید و بقای نسل، تکمیل و تکامل انسان، آرامش و سکون، پاک دامنی و عفاف و نتایج متعدد دیگر. هدف از ازدواج هم برای مرد و هم برای زن، پاسخ مثبت دادن به سنت الهی و تولید نسل است. لذا، هر دو در این زمینه بر یک عقیده‌اند. فلسفه ازدواج براساس این دو مبنا ملاک دین و نجابت است. در نتیجه، هدف از ازدواج و تولید نسل، مقدس می‌گردد و هیچ یک از مادیات ملاکی برای آن به حساب نمی‌آید. امروزه ازدواج به چند نوع تقسیم می‌شود. انواع ازدواج عبارتند از: نکاح دائم و نکاح منقطع (هدایت نیا، ۱۳۸۷، ۱۹۷).

در غرب رایج است که زن و مردی بدون ازدواج، همچون زن و شوهر با یکدیگر زندگی می‌کنند. اگرچه این پدیده از مختصات جوامع غربی است، ولی گاه به نحوی مورد ابتلای مسلمانان واقع می‌شود و این موضوعی است که نیاز به تبیین دارد. بر پایه مبانی فقهی، آثار نکاح بر چنین رابطه ای مترتب نیست، زیرا از نظر اسلام در میان صاحبان ملل رابطه زن و مرد ازدواج شمرده می‌شود که، بر پایه شریعت یا قوانین مورد قبول آنها، عنوان ازدواج صدق کند. در چند دهه اخیر الگوی روابط جنسی در جهان تغییرات فراوانی داشته و اکنون نیز جامعه ایران با تحولات چشم‌گیری در حوزه ارزش‌ها و باورهای جوانان روبه‌روست. پدیده همباشی که در غرب به جای ازدواج رسمی به آن رو آورده می‌شود و یکی از عوامل انحطاط اخلاقی غرب به شمار می‌رود در حقیقت همان زندگی زن و مرد در کنار یکدیگر به مدت موقت و نامعلومی است که تقریباً هیچ قید و بند اخلاقی و شرعی طرفین را طی این رابطه محدود نمی‌کند. هم‌باشی نوعی زندگی زناشویی و برقراری رابطه جنسی بدون ثبت رسمی پیوند ازدواج است که برخی آن را «ازدواج سفید» نامیده‌اند. این پدیده گرچه در دنیا پدیده جدیدی نیست، اما در ایران به عنوان یک شوک فرهنگی مطرح شده است (محمدی، ۱۳۹۷: ۱۲۱).

مشخصه‌های ازدواج سفید، زندگی مشترک بدون انشاء صیغه عقد که طرفین با توافق زندگی خود را شروع کرده‌اند، اما زوجیت آن‌ها به‌طور شرعی و قانونی ثبت نمی‌شود، توصیف و بیان شد برای این‌که بدانیم چنین ازدواجی در اسلام پذیرفته است یا خیر، باید بررسی کنیم که آیا فقها امامیه ازدواج بدون خواندن صیغه لفظی عقد را قبول کرده‌اند یا ایجاب و قبول لفظی از طرف زن و مرد الزامی است؟ یکی از ارکان مهم در عقود اسلامی، صیغه یا همان ایجاب و قبول لفظی است که با بیان آن میان طرفین، عقد انشاء می‌شود، اما گاهی عقد بدون بیان صیغه لفظی انجام می‌شود که فقها از آن به عقد معاطاتی تعبیر می‌کنند. معاطات در لغت به معنی عطا کردن و بخشیدن است (جوهری ذیل ماده)؛ به‌طور مثال خرید و فروش‌های رایج، در واقع بیع معاطاتی نامیده می‌شود که هر یک از فروشنده و خریدار با قصد مبادله، با پرداخت پول و گرفتن کالا، معامله را انجام می‌دهند، بدون این‌که نیاز باشد طرفین الفاظ ایجاب و قبول لفظی را بیان کنند. در تعریف نکاح معاطاتی آمده است: آن ازدواجی است که با قصد انشاء زوجیت شرعی، به واسطه فعلی که عرفاً دلالت بر نکاح کند، انشاء عقد صورت می‌گیرد

علل ازدواج سفید

یک پدیده اجتماعی، همیشه براساس یک یا چند نیاز به وجود می آید برای ازدواج سفید نیز علل مختلفی ذکر کرده اند. در ایران به دلایل مختلف، مانند مخالفت این پدیده با اسلام و به تبع قانون ایران، آمار دقیقی از ازدواج سفید، به صورت رسمی منتشر نشده است. (دریابی، ۱۳۸۳: ۱۲۰)

اما به سادگی می توان فهمید که این پدیده نه چندان نوظهور در حال گسترش و فزونی در جامعه ایرانی می باشد. از جمله علل ازدواج سفید میتوان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- مشکلات اقتصادی

کشور در وضعیت اقتصادی و تورمی بسیار نامطلوبی قرار دارد، هزینه های ازدواج نیز به تبع همین موضوع بسیار بالاست، پس دختر و پسر تصمیم به ازدواج به صورت غیررسمی می گیرند. (محمدی، ۱۳۹۷: ۱۳)

۲- محک زدن یکدیگر

همان طور که گفتیم، شکست در یک ازدواج پیامدها و درگیری های بسیار زیادی برای شخص به وجود می آورد، بسیار افرادی هستند که سال ها درگیر مسائل و گرفتاری های مربوط به طلاق هستند و بدین وسیله زندگی آنها تحت الشعاع قرار گرفته است. کسانی که این نوع ازدواج را انتخاب کرده اند، بیان می کنند که این هم باشی و زندگی در کنار هم، برای شناخت یکدیگر است تا ببیند آیا برای زندگی در کنار هم ازدواج رسمی مناسب هستند یا خیر؟!

۳- بالا رفتن سن ازدواج

در کشور ما به علت فشارهای اقتصادی و فراهم نبودن شرایط ازدواج افراد برای ارضای نیاز جنسی خود مجبور به استفاده از ازدواج سفید می شود. (اعزازی، ۱۳۸۵: ۳۰)

۴- هزینه های زندگی

در عقد ازدواج دائم (نکاح دائم)، هزینه های زندگی برعهده شوهر می باشد اما در ازدواج سفید این موضوع کاملاً تابع توافقات دو طرف می باشد.

رابطه مالی زن و مرد در ازدواج سفید همانند دو دوست می باشد که ممکن است، هزینه هایی برای یکدیگر بکنند و عوض آن را طلب کنند یا نه.

هر هزینه ی مالی که رابطه مالی زن و مرد در ازدواج سفید برای یکدیگر انجام می دهند در صورتی که قصد هدیه کردن به یکدیگر را نداشته باشند قابل پس گرفتن می باشد. ضمناً اگر در زندگی مشترک، وسیله ای خریده باشند با اثبات مالکیت قابل پس گرفتن می باشد. (همان)

تحلیل حقوقی ازدواج سفید

از منظر شرع و قانون، رابطه دو نفر در صورتی صحیح است که طرفین شروط معمول برای این کنار هم بودن را برآورده کرده باشند. همان طور که در ماده ۱۰۶۲ قانون مدنی ذکر شده است: «نکاح واقع می شود به ایجاب و قبول به الفاظی که صریحاً دلالت بر قصد ازدواج نماید». از این منظر، ازدواج سفید که به موجب آن طرفین بدون قصد ازدواج باهم هستند و جاهت قانونی ندارد. باید

توجه داشت که علی‌رغم اینکه ازدواج سفید در قوانین ما صراحتاً جرم‌انگاری نشده، ولی همان‌گونه که اشاره شد مطابق با حقوق ما، زندگی دو نفر در کنار هم تنها در قالب عقد نکاح و طبق شروط پیش‌بینی‌شده در آن صحیح قلمداد می‌شود. بنابراین، در ازدواج سفید، در صورتی که عدم وجود رابطه شرعی بین طرفین احراز شود، این عمل ممکن است از مصادیق بعضی از جرایم تلقی شود. البته، بررسی این موضوع نیازمند تفصیل بیشتر است که در این مقاله مجالی برای پرداختن به آن نیست. همچنین، احراز یا عدم احراز رابطه شرعی میان اشخاص نیازمند تجسس در زندگی خصوصی آن‌ها است که این موضوع نیز می‌تواند در بعضی موارد غیرشرعی و خلاف قانون قلمداد شود. (جعبی عاملی، ۱۴۱۰: ۱: ۲۰۱)

در اینجا باید فرضی را هم بررسی کرد که به زبان فقهی به نکاح معاطاتی معروف شده است. در اینجا زوجین به قصد ازدواج باهم هستند و ایجاب و قبول لفظی صورت نمی‌گیرد. صحیح یا باطل بودن نکاح معاطاتی یکی از مباحث مورد بحث بین فقهاست و اکثریت آنها رأی به عدم جواز آن داده‌اند و فقط عده بسیار اندکی از فقهای معاصر رأی به صحت آن داده‌اند. البته گروهی از فقهای مخالف معتقدند که عقل و سیره عقلاً مؤید نکاح معاطاتی است. علاوه بر این، در آرای فقها شواهدی نیز وجود دارد که می‌توان آنها را به نحوی مصداق نکاح معاطاتی (از جمله نکاح اُخرس، نکاح کنیزان و صاحبان‌شان، نکاح زوجین هم‌زمان مسلمان‌شده و سایر مباحث) به حساب آورد. (زراعت، ۱۳۷۶: ۲۲)

مجازات ازدواج سفید

قانون مجازات اسلامی نیز، با استناد به شرع مبین اسلام، هرگونه رابطه غیرشرعی فی مابین زن و مرد، اعم از زنا و مادون زنا را ممنوع و برای آن مجازات تعیین کرده است. این مجازات‌ها در کشورهای غربی موضوعیتی نداشته و این پدیده نیز جرم نیست؛ اما در ایران نه تنها این پدیده، پدیده‌ای مجرمانه است، بلکه برای آن مجازات از انواع حد و تعزیر در نظر گرفته شده است لذا دختران و پسران ایرانی الگو برداری کاملاً غلطی از این سبک زندگی غربی داشته و دارند. (حلی، ۱۴۰۸: ۱۲۰)

فرزند حاصل از ازدواج سفید

زن و مردی که با یکدیگر زندگی کنند امکان دارد رابطه بین آنها باعث به دنیا آمدن فرزند شود. و چون این ازدواج به ثبت نرسیده است و وجاهت قانونی و شرعی ندارد سرنوشت کودک هم در حاله‌ای از ابهام قرار می‌گیرد و از سایر حقوق بی بهره می‌ماند و قانون هم به دلیل اینکه این ازدواج وجاهت قانونی ندارد هیچ حمایتی از فرزندان این افراد نمی‌کند. چون رابطه این دو غیرقانونی است، رابطه بین آنها مطابق قانون جزا، زنا محسوب می‌شود و اگر کمتر از زنا باشد، نامشروع محسوب می‌شود. فرزندان حاصل چنین رابطه‌هایی هم فرزندان زنا یا اطفال نامشروع هستند که مطابق قانون مدنی ولدزنا از ارث محروم است.

اما ممکن است مطابق قانون مدنی این افراد را الزام به ثبت نام فرزند برای گرفتن شناسنامه کنند اما این فرزندان باز هم از یک سری حقوق شرعی محروم هستند. (کاتوزیان، ۱۳۸۷: ۲۱۰)

ارث در ازدواج سفید

در ازدواج سفید به دلیل این که عقد قانونی بین دو طرف وجود ندارد، هیچ یک از ضوابط و قیدها و مسئولیت‌های بین زن و شوهر وجود ندارد و تقریباً همه چیز بستگی به توافقات دو طرف دارد. مبنا و دلیل ارث بردن شخصی از شخص دیگری در قانون مدنی یا نسب یا سبب (ازدواج) می‌باشد که در ازدواج سفید، به علت نبودن عقد قانونی بین زن و مرد، در صورت فوت یکی از زن و مرد، شخصی که زنده است از همسر فوت‌شده خود ارث نخواهد برد زیرا که هیچکدام از مبانی ذکر شده ارث، وجود ندارد. (شهیدثانی، ۱۳۸۳: ۱: ۳۰۱)

مجازات عدم ثبت ازدواج

مطابق ماده ۲۰ و ۲۱ قانون حمایت از خانواده براساس قانون، ثبت ازدواج دائم الزامی است و مطابق ماده ۲۱، ثبت ازدواج موقت هم با حصول سه شرط مشمول الزام می‌شود. ضمانت اجرای عدم ثبت آنها هم ماده ۴۱ است که برای آن مجازات و حتی حبس در نظر گرفته است.

پیامدهای ازدواج سفید

ازدواج سفید زنا محسوب می‌شود و فرزند حاصل از آن فاقد مشروعیت قانونی است، چون نسبت فرزندی او با پدر قابل اثبات نیست.

در ازدواج سفید زن به خاطر ترس از بی‌آبرویی دنبال اثبات رابطه ابویت فرزند و والد نمی‌رود و حتی اعای زن مبنی بر اینکه صیغه بوده است در صورت انکار مرد هم به دلیل ثبت نبودن، قابل اثبات نیست.

در این بین فقط فرزندان بی‌خانواده ای باقی می‌مانند که نه از والدین ارث می‌برند و نه والدین از آن‌ها. معمولاً کسی حضانت این فرزندان را هم بر عهده نمی‌گیرد.

عواقب کیفری و مجازات ازدواج سفید برای دختر و پسر

ازدواج سفید، یکی از این پدیده‌های دردناک و خطرناک است. منظور از «ازدواج سفید» زندگی مشترک زن و مرد بدون ازدواج رسمی است. یعنی به گونه‌ای که زن و مرد بدون اینکه خطبه عقد یا صیغه بینشان جاری شود، برای زندگی زیر یک سقف می‌روند. معمولاً این اتفاق با آگاهی پدر و مادرها و خانواده هر دو طرف صورت می‌گیرد و آن دو مانند یک زن و شوهر با هم زندگی می‌کنند نه همخانه، دوستانه و... به علت اینکه جامعه ایران یک جامعه ایرانی-اسلامی است و چنین پدیده‌هایی در آن به هیچ عنوان تعریف نشده به صورت مخفیانه انجام می‌شود. به همین منظور نیز آماری درخصوص تعداد این نوع ازدواج‌ها در دست نیست.

در ایران مقررات ازدواج عمدتاً بر اساس فقه امامیه تدوین شده و ازدواج به دو نحو دائم و موقت می‌تواند صورت پذیرد. در مذهب جعفری آیین اسلام این دو ازدواج در پاره‌ای از آثار با هم یکی هستند و در برخی دیگر اختلاف دارند، تفاوت اصلی و جوهری ازدواج موقت با ازدواج دائم در مدت‌دار بودن ازدواج موقت که پس از پایان آن رابطه زوجیت به انتها می‌رسد. همچنین در ازدواج موقت برخلاف ازدواج دائم طلاق وجود ندارد، زن حق نفقه ندارد و زن و شوهر از یکدیگر ارث نمی‌برند، مهریه هم در ازدواج دائم لازم است و هم در ازدواج موقت، با این تفاوت که در ازدواج موقت عدم ذکر مهر موجب بطلان عقد است ولی در ازدواج دائم عقد باطل نیست و می‌توان مهریه را بعداً توافق کرد یا در صورت عدم توافق مهرالمثل تعیین می‌شود.

کشور ما طبق قانون اساسی، یک کشور اسلامی محسوب می‌شود. قوانین کشور ما نیز براساس قانون اسلام تدوین و قانون‌گذاری شده‌اند.

پدیده ازدواج سفید در دنیا چیزی حدود کمتر از پنجاه سال عمر سابقه دارد، درحالی‌که قوانین اسلام مربوط به هزار و چهارصد سال پیش می‌باشد و نهادی تحت عنوان ازدواج سفید در دین اسلام تعریف نشده است، پس صرف ازدواج سفید اصولاً جرم نمی‌باشد.

با توجه به توضیحات بالا، رابطه بین زن و مرد در ازدواج سفید از لحاظ کیفری و مجازات، بسته به نوع رابطه جنسی که زن و مرد، با هم دارند، ۴ حالت دارد:

حالت اول: زن و مرد صرفاً با یکدیگر بدون رابطه و تماس جنسی زندگی کنند:

علی‌القاعده این‌طور نیست زیرا یکی از اهداف ازدواج سفید معمولاً ارضای نیاز جنسی می‌باشد اما در صورتی که زن و مرد زیر یک

سقف زندگی کنند و با یکدیگر هیچ برخورد و تماسی از روی شهوت نداشته باشند، هیچ گونه مجازاتی نخواهند داشت. (موسوی خویی، ۱۳۷۴: ۱: ۱۲۳)

حالت دوم: زن و مرد رابطه کامل جنسی (دخول آلت جنسی در مقعد یا واژن زن به میزان قدر الحشفه یا بیشتر) داشته باشند:

رابطه جنسی بین زن و مرد در صورتی که عقد شرعی بین آن‌ها وجود نداشته باشد از نظر دین اسلام، زنا محسوب می‌شود. طبق قانون مجازات زنا برای هم زن هم مرد، هرکدام صد ضربه شلاق حدی می‌باشد.

ماده ۲۳۰ قانون مجازات اسلامی: حد زنا در مواردی که مرتکب غیر محصن باشد، صد ضربه شلاق است (کاتوزیان، ۱۳۸۷: ۱۴۱)

حالت سوم: زن و مرد رابطه کمتر از دخول کامل داشته باشند:

در صورتی که زن و مرد با یکدیگر رابطه داشته باشند اما کمتر از دخول کامل؛ که اصطلاحاً به آن معاشقه می‌گویند ممکن است محکوم به شلاق تا ۹۹ ضربه شلاق تعزیری شوند.

8

ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی: «هر گاه زن و مردی که بین آنها علقه زوجیت نباشد، مرتکب روابط نامشروع یا عمل منافی عفت غیر از زنا از قبیل تقبیل یا مضاجعه شوند، به شلاق تا نود و نه ضربه محکوم خواهند شد و اگر عمل با عنف و اکراه باشد فقط اکراه‌کننده تعزیر می‌شود.»

حالت چهارم: اجبار یکی از طرفین برای داشتن رابطه جنسی

در عقد ازدواج رسمی و شرعی در صورتی که زن و مرد دیگری را اجبار و اکراه به داشتن رابطه جنسی نمایند، مجازاتی در انتظار آن‌ها نخواهد بود.

اما در ازدواج سفید، همان‌طور که گفتیم رابطه زن و مرد از نظر قانون کشور، همانند دو دوست می‌باشد و در صورتی زن و مرد دیگری را به زور وادار به داشتن رابطه جنسی کند، طبق قانون اعدام خواهد شد. (همان)

لازم به ذکر است رابطه جنسی در خواب و بیهوشی در حکم زنا می‌باشد و مشمول قاعده فوق می‌باشد.

ماده ۲۲۴ قانون مجازات اسلامی: «... زنا می‌باشد که موجب اعدام زانی است»....

تبصره ۲- هرگاه کسی با زنی که راضی به زنا می‌باشد در حال بیهوشی، خواب یا مستی زنا کند رفتار او در حکم زنا می‌باشد. در زنا از طریق اغفال و فریب دادن دختر نابالغ یا از طریق ربایش، تهدید و یا ترساندن زن اگرچه موجب تسلیم شدن او شود نیز حکم فوق جاری است

نتیجه‌گیری

یکی از پدیده‌های نوظهوری که با جهانی شدن در ایران رواج یافته ازدواج سفید است. ازدواج سفید پدیده‌های بدون ازدواج رسمی اعم از دائم و موقت است. زن و مردی که باهم تفاهم اولیه دارند و نمی‌خواهند نسبت به هم تعهدی داشته باشند به جهت پایین آوردن فشار اقتصادی یا مرتفع کردن نیازهای جنسی و عاطفی باهم زندگی می‌کنند و هیچگاه زوجیت آنها به طور قانونی و شرعی

ثبت نخواهد شد. اینگونه زندگی هم از نظر شرع و هم قانون به هیچ وجه مورد قبول جامعه اسلامی ایران و فرهنگ اصیل خانواده نیست.

باین حال، باتوجه به اینکه خود پدیده ازدواج سفید به قصد و انگیزه دوری از مسئولیتها و تعهدات همراه با ازدواج صورت می گیرد، به نظر می رسد، به این شکل رایج در جامعه، با قصد ازدواج همراه نباشد و، بنابراین، در زمره نکاح معاطاتی هم قرار نمی گیرد. با این اوصاف، تصمیم گیری و قضاوت در مورد درست یا نادرست بودن آن، بیشتر از هر کسی، با فرد یا افرادی است که به دلیل مسائل و دغدغه های زندگی روزمره و شخصی خود، این شکل از رابطه و نحوه زندگی را برای گذران عمر خود برگزیده اند. نظر نظام حقوقی و فقهی، ازدواج بدون لفظ مجاز نیست، و چنین ارتباطی، ارتباط حرام و نامشروع تلقی می شود و در صورتی که از این رابطه فرزندی حاصل شود گذشته از خطرات سقط جنین اجباری) به تبع زندگی غیر مشروع پدر و مادرش در پناه قانون کشور نخواهد بود، و همچنین با توجه به اینکه خانواده سنگ بنای جامعه است، نکاح علاوه بر جنبه خصوصی دارای جنبه عمومی هم نیز هست. به همین دلیل طبیعتاً در جامعه نگاه دولت باید به معنای عام به تشکیل خانواده دنبال و رصد شود. و در خصوص همزیستی بدون ازدواج، با توجه به مسائل حقوقی و پیامدهایی که به دنبال خواهد داشت، باید چاره های اندیشید تا این دگرگونی کمترین آسیبی بر اساس خانواده وارد کند.

9

فهرست منابع

۱. ارباب و ارباب. روابط صمیمانه (۱۳۹۱). ترجمه عابدین جواهری و عزیز تاجیک اسمعیلی. تهران. ارجمند.
۲. اعزازی، شهلا (۱۳۸۵). جامعه شناسی خانواده: با تأکید بر نقش، ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر، تهران: روشنگران، شابک.
۳. جعی عاملی، زین الدین بن علی (شهید ثانی) (۱۴۱۰ه)، الروضیه البهیة، انتشارات داوری، قم.
۴. جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۷۸)، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، کتابخانه گنج دانش.
۵. حلی، ابن ادریس محمد بن منصور، (۱۴۰۸) السرائر، موسسه نشر اسلامی، قم
۶. دریایی، تورج (۱۳۸۳)، شاهنشاهی ساسانی، ترجمه مرتضی ثاقب فر، تهران: ققنوس، شابک ۸-۴۳۶-۳۱۱-۹۶۴
۷. زراعت، عباس (۱۳۷۶) قانون آئین دادرسی کیفری در نظم حقوقی کنونی، انتشارات خط سوم
۸. شهید ثانی (۱۳۸۳) تحریر الروضة فی شرح اللمعة. تهران: سمت، هفتم، ۱۳۸۳.
۹. شهیدی، مهدی، (۱۳۸۶)، حقوق مدنی، جلد اول، انتشارات مجد.
۱۰. کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۷)، مسؤولیت مدنی، قواعد عمومی، چاپ هشتم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۱. محمدی، شیمما (۱۳۹۷) بررسی ازدواج سفید از منظر شرع و قانون، چهارمین همایش بین المللی افق های نوین در علوم تربیتی، روانشناسی و آسیب های اجتماعی، تهران
۱۲. موسوی خویی، سید ابوالقاسم (۱۳۷۴)، مصباح الفقاهه، جزء اول، قم، انتشارات وجدانی.